

עודכן ב- 24/09/2008 03:23

צריך לעמוד בתור?

מחקר חלוצי מנתח גילויים של הומור בקרב היהודים בגטאות ובמחנות הריכוז

מאת אבנר שפירא

אחד מניצולי השואה שעמם נפגשה חיה אוסטרובר לצורך מחקרה על הומור בשואה סיפר לה כיצד ניצל ממוות בזכות בדיחה, שנאמרה לכאורה בזמן ובמקום לא מתאימים. כשהיה בן 10 עמד בתור לתאי הגזים במחנה השמדה, אך בעוד שהילדים היהודים הרבים שהיו לפניו ומאחוריו מיררו בבכי, הוא פרץ בצחוק. חייל אס-אס ביקש לברר את פשר צחוקו והילד הסביר: "אתם מוציאים אותי להורג, ואני צריך לעמוד בתור בשביל זה?" הודות לתשובתו הוציא אותו החייל מהתור.

ביטויים רבים נוספים להומור שהפגינו יהודים בגטאות ובמחנות הריכוז הנאציים ייכללו בספרה של אוסטרובר, "ללא הומור היינו מתאבדים: ההומור כמנגנון הגנה בשואה", שיתפרסם בהוצאת יד ושם לקראת יום הזיכרון לשואה תשס"ט. שם הספר נלקח מדברי אחת הניצולות שריאיינה ד"ר אוסטרובר, מרצה לפסיכולוגיה במכללה האקדמית בית ברל. הספר, המבוסס על עבודת הדוקטור שלה, הוא אחד הניסיונות המחקריים החלוציים להבנת התפקידים הפסיכולוגיים שמילא ההומור בקרב הניצולים בעת מלחמת העולם השנייה, עניין שכמעט לא נחקר בעבר.

כשהחלה אוסטרובר במחקרה, הזהירו אותה היסטוריונים בכירים כי אין טעם לחפש היבטים הומוריסטיים בחייהם ובנסיבות מותם של היהודים בשואה, אך מהשיחות שקיימה עם עשרות ניצולים היא הסיקה, לדבריה, ש"גם באותם תנאים נוראיים, הומור שימש כמנגנון הגנה בריא, שסייע ליהודים להתרחק מהמציאות ולראותה מזווית אחרת. גם אם ההומור לרוב לא שינה את מצבם האובייקטיבי, הרי שהוא השפיע על התחושה הסובייקטיבית. בשביל חלק מהאסירים במחנות זה היה מרד רוחני, שאיפשר להם להרגיש שהם שומרים על נורמליות ועל צלם אנוש".

אוסטרובר מנתחת בספרה את הדרכים המגוונות שבהן צץ ההומור - לא רק בדיבור, אלא גם בשירים סאטיריים ובקריקטורות. ניצולים רבים סיפרו לה על "הומור שחור", הומור עצמי, הומור שעסק במיניות, הומור של משחקי מלים, הומור שביטא תוקפנות ותסכול, וגם הומור שלעג לנאצים או ליהודים ששיתפו עמם פעולה. אחת המרואיינות תימצתה את חשיבותו של ההומור באותה תקופה במלים: "זה היה כמו לחם בשבילנו".

כל הזכויות שמורות, "הארץ" ©

סגור חלון